

Nr 94.

Av herr **Linders**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående omorganisation av hushållningssällskapen.

Vid 1914 års första riksdag hade jag i motion nr 243, andra kammaren, föreslagit en skrivelse till Kungl. Maj:t angående omorganisation av hushållningssällskapen i visst angivet syfte. Emellertid blev ej motionen, som hänvisats till förberedande behandling av andra kammarens andra tillfälliga utskott, då behandlad av riksdagen på grund av dennes tidiga upplösning.

Sedan uraktlät jag att åter väcka samma motion vid sommarriksdagen 1914, emedan man överenskommit om önskvärdheten av motionsflodens begränsning på kända grunder. Likväl kom ärendet att behandlas av den senare riksdagen, i det herr Schotte m. fl. i andra kammaren, motion nr 107, gjorde framställning i liknande syfte. Då, liksom tidigare, uttalade sig andra kammaren för den begärda utredningen angående förbättrad organisation av hushållningssällskapen, medan första kammaren ävenledes, liksom förut, avvisade förslaget.

När jag nu det oaktat åter upptager frågan, så sker det i övertygelsen, att tiden är inne att snarast åtminstone vidtaga förberedande åtgärder för frågans lösning. Min motivering ansluter sig huvudsakligen till vad jag anförde i fjolårets motion.

Sedan numera alla så kallade brännvinsmedel indragits till statskassan och hushållningssällskapens verksamhet ställts i direkt beroende av statsanslag, så har dessa sällskaps ställning såsom organ för statsförvaltning i fråga om jordbruket och dess binäringar ytterligare markerats. Därigenom kommer också för framtiden hushållningssällskapens arbetsuppgifter i mycket högre grad att hava statsmakternas beslut och anslag

till underlag. Men jämnsides härmed tränges den frågan fram till full aktualitet, huruvida dessa allmänna institutioner nu fullgöra sina åligganden på bästa sätt, samt huruvida de genom sin sammansättning och sin organisation utgöra fullödiga uttryck för skiftande intressen inom näringsgrenar, som de äro satta att uppmuntra, leda och övervaka.

Utöver sin egentliga sysselsättning med rent praktiska och ekonomiska näringsfrågor har hushållningssällskapens verksamhetsområde genom egnahemslåneförmedling, genom deltagande i upprättandet av allmänna arbetsförmedlingsanstalter och på många andra sätt spunnits ut över viktiga sociala uppgifter, utan att sammansättningen av sällskapen märkbart förändrats. Vid sådant förhållande synes det riktigt att tillse, det hushållningssällskapen få en tillräckligt folklig prägel och en frisk känning av landsbygdsbefolkningens behov och önskemål.

I motion nr 106 vid 1913 års riksdag hade jag hemställt:

»att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning, huruvida och i vad mån kungl. förordningen om landsting av den 21 mars 1862 kräver omarbetning och förändring, förnämligast i syfte att landstingen helt eller delvis må övertaga jämväl hushållningssällskapens verksamhet samt, ifall därigenom kan förutses ekonomiska besparingar, näringarnas rationella vårdande eller andra praktiska fördelar, utarbeta och för riksdagen framlägga förslag därom.»

Personligen lutar jag fortfarande åt den uppfattningen, att det allmänna skulle vinna på en sådan centralisation länsvis av dessa båda grupper allmänna angelägenheter. Då jag det oaktat låtit mitt tidigare yrkande falla, så sker det därför, att förslaget mötte så kompakt motstånd, att den vägen, åtminstone för närvarande, icke kan anses framkomlig. Huvudsaken står emellertid kvar, att hushållningssällskapen behöva omorganiseras, demokratiseras. Ty som de nu äro utgöra de snarare uttryck för de stora jorddrottarnes uppfattning och kynne än för de djupa jordbrukareledens åskådning. Den ökade allmänbildningen bland landets jordbrukande befolkning förutsätter redan den en helt annan organisationsbas än de förhållanden, som rådde vid tiden för hushållningssällskapens tillkomst.

Hushållningssällskapen äga — såsom jag i tidigare motioner medgivit — en i allmänhet god administrativ organisation, som fyller uppgiften att förbereda och utföra besluten samt även i övrigt vårda dess angelägenheter. Deras centrala ledning är ganska smidig och effektiv, emedan den förfogar över stor frihet att besluta i detaljfrågor och även

till en viss grad fritt förfogar över anslag. I motsats härtill står den beslutade församlingen själv, sällskapens års- eller halvårsammansträde — icke minst när denna består av ombud eller fullmäktige för pastoratskommittéer, distrikt eller så kallade gillen — så gott som maktlös, utan organisation, utan förmåga att göra sig verkligt gällande. Varje försök att i beslut göra principiella eller reella avvikelser från förvaltnings- eller beredningsutskottsförslag strandar i regel, när den beslutande församlingen utom i sällsynta undantagsfall ej kan göra sig närmare underrättad genom representationsutskott eller annorlunda, ej kan ägna ärenden en granskning, på vilken eget omdöme kan byggas. Därför äro hushållningssällskapens möten rena parodier på representation för allmänna frågor. Hundratusentals kronor beviljas i anslag, viktiga organisationsfrågor avgöras, tjänster upprättas och å andra sidan värdefulla uppslag avlivnas, utan att en stor del av de beslutande veta något närmare därom än att de styrande vilja att »det skall så vara». Alla de många val ett sällskaps årsmöte har att förrätta ske ofta på förslag av en enda person. Nu är det visserligen så, som sagts, att sällskapen i allmänhet ha en förträfflig styrelse, varigenom sunt förstånd och praktisk blick ofta avvärjer kottersystemets ensidiga verkan.

Emellertid äro i varje fall de hundraåriga hushållningssällskapen en alltför otidsenlig institution för att utan förändrad sammansättning och organisation få upprätthålla monopol på att representera stora och viktiga näringsgrenar och efter eget skön disponera väldiga summor i det allmännas budget. Hushållningssällskapen rekryteras genom eget inval och rymma icke inom sig en fyllig och rättvis representation för de näringar, de skola företräda. Dessutom är det inom många sällskap ännu så, att de icke äga särskilt vald representation, utan en var tillstädeskommande medlem har rösträtt, varför ibland en tillfällig, för ändamålet hoptrumfad majoritet har kunnat förrycka utgången av någon ensaka fråga. Sällskapens historia saknar icke exempel härpå.

Hushållningssällskapen betraktas ofta som privata sammanslutningar, vilkas görande eller låtande ingen utöver den utvalda kretsen strängt taget har ett jota med att skaffa. Uppfattningen är naturligtvis grundfalsk. Förutsättningen för hushållningssällskapens tillvaro är, som sagt, att de skola vara lokala förmedlingsorgan för vissa statsåtgärder.

Lika oriktigt tycks mig vara de nu styrandes betraktelsesätt, att när det göres så och så mycket till favör för småbruket och småbrukarne, så böra dessa vara snälla och låta sig nöja. Typiska i detta fall

äro följande ord, yttrade år 1911 i riksdagens första kammare av greve Douglas vid behandlingen av herr Gripenstedts motion angående hushållningssällskapens omorganisation:

»Hushållningssällskapen äro korporationer, där partisinnet och den sociala striden ännu så länge kunnat hållas borta och där man tillmötesgått varandra med ömsesidigt förtroende. Det vore synnerligen olyckligt, ifall det skulle lyckas någon att inbilla de mindre jordbrukarne, att de hava något särskilt intresse att här tillvarataga, och jag vet verkligen icke, huru ett förvaltningsutskott, även om det vore aldrig så tätt besatt med det mindre jordbrukets representanter, skulle kunna på ett mera samvetsgrant och opartiskt sätt sörja för de mindre jordbrukarnes fördelar och intressen. Om de verkligen vilja sköta sina jordbruk, hava de ej tid att vara med om sådana administrativa och långvariga sammanträden, som hushållningssällskapens förvaltningsutskott hava, såvida de nämligen vilja sköta sina jordbruk; vilja de slå sig på politik, då kanske det nog finnes tid, men då behövs ju både arvode och dylikt. Det är ju denna riktning, som jag anser, att man i sakens intresse bör söka motarbeta.» Så långt greve Douglas. Annars tyckes det mig vara mera rimligt, att den omfattning småbrukarerörelsen numera tagit, skulle motivera fram åt dessa det intensiva jordbrukets bärare behörigt inflytande på hushållningssällskapens ledning, beslut och förvaltning. De höga herrarnas välvilja kan ej i all evighet och vid alla tillfällen täcka småfolkets krav. Erfarenheten ger också vid handen, att många tysta behov först under känslan av medansvar och medinflytande få fastare form och gestalt. Och ingen välvilja kan i längden ersätta självverksamheten.

Nu anmärker man, att de små jordbrukarna redan nu kunna vara med och även skaffa sig inflytande. Det har sig emellertid ej så lätt att ändra sammansättningen av de ledande kretsarna. Medlemskapet är ju dock beroende på förslag och inval, och årligen läser man i dagspressen om personer, som nekats inträde. Sedan, icke nog med att medlemskapet kräver en årsavgift mellan 50 öre och 2 kronor, utan därtill kommer inom många hushållningssällskap en obligatorisk inträdesavgift, som enligt uppgift kan uppgå ända till 5 à 10 kronor. Det kan väl ej vara tu tal om att sådant verkar hindrande på sällskapens utveckling i demokratisk riktning.

Jag anser sålunda rättvist och i sak nyttigt, att i främsta rummet ingen idkare av de näringar, som hushållningssällskapen äro satta att

främja, och i allmänhet att ingen myndig välfrejdad man eller kvinna får förvägras medlemskap och medinflytande i sin bygds hushållningssällskap. I vad mån medlemsavgifterna därjämte skola alldeles upphöra eller åtminstone till sina storleksbelopp begränsas är en fråga, som ju kan spela en ganska ingripande roll i ett sällskaps verksamhet och därför bör tagas under närmare omprövning.

En mera allmän uppslutning kräver emellertid ett konsekvent genomfört representantskap vid sällskapens läns- och distriktsmöten. Med hänvisning till vad jag förut anfört, vill jag även framhålla nödvändigheten av en förändrad organisationsform för sällskapens anslagsgivande års- eller halvårsmöten i syfte att giva den anslagsgivande församlingen behörigt inflytande vid ärendens förberedande behandling och avgörande. Sådant torde bäst kunna ske genom specialutskott, som tillsätts av församlingen själv för varje särskild gång.

Beträffande organisationen i övrigt kan man tänka sig olika vägar för dess förbättrande. Antingen bibehållas de nuvarande socken- eller pastoratskommittéerna. Där så anses lämpligt, kunde även för framtiden etableras samverksamhet inom vissa orter medelst s. k. gillen, distrikts- eller kontraktssammanslutningar. Eller också kunde en mindre representation, utsedd av kommunalstämman eller inför kommunalstämmans ordförande, utföra lokala kommittéens funktioner. Eller ock kunde, särskilt med hänsyn till den utsträckning, i vilken de kommunala myndigheterna nu anlitas för införskaffande av yttrande och uppgifter, på kommunalstämma eller inför dess ordförande direkt väljas ombud till hushållningssällskapens representantskap för såväl länet som häradet.

I sammanhang härmed torde även upptagas frågan om enhetliga bestämmelser för överklagande av hushållningssällskaps beslut. Kungl. Maj:ts genom nådigt brev av den 28 oktober 1910 utfärdade grundstadgar för hushållningssällskap innehålla visserligen besvärshänvisning, i fall ledamot av hushållningssällskap förmenar, att av sällskapet beslutad utgift faller utom området för sällskapets verksamhet eller att beslut av sällskapet eljest strider mot dess stadgar. Men förutom det att de olika sällskapens stadgeenliga arbetsuppgifter äro sinsemellan så skiftande, så är denna besvärsklausul beroende på sällskapets egen fria vilja, om den överhuvud intages i dess stadgar.

Nyssnämnda nådiga brev av 28 oktober 1910 med grundstadgar för hushållningssällskap tillkom på sin tid, efter initiativ av sällskapens egna ombud. Det oaktat befinnes det sedan fyra år förflutit efter dess

kungörande, att endast tre sällskap under tiden omarbetat sina stadgar efter dessa grunder. Detta är ju ett aldeles påtagligt bevis för den löslighet, varmed denna viktiga hushållningsorganisation är inordnad under det allmännas kontroll och inflytande. Ett första villkor borde vara, att utfärdade grundstadgar böra ovillkorligen vara gällande för sällskapen och icke beroende av deras godtyckliga beslut.

Även torde frågan om gränslinjerna för hushållningssällskapens verksamhet påkalla ett närmare överbäggande. Personligen är jag dock av den mening, att en alltför sträng schablonmässig avgränsning icke bör ske. Förhållandena i vårt långsträckt land äro icke minst beträffande näringslivet så oerhört växlande, att man gärna må bibehålla en tillräcklig frihetsmarginal för tillgodoseende av speciella lokala behov och intressen på olika sätt. I synnerhet är sådant berättigat, ifall man först sörjt för att sällskapen i sin sammansättning verkligen allsidigt representera det allmännas intressen i sin ort. Vad som tidigare i riksdagen anförts, såsom att vad som är rätt och lagligt för hushållningssällskapen i Stockholms och Jönköpings län att besluta, det får man inte röra vid i Värmlands län, detta kan lika gärna tala mot en allt för snävt tilltagen rörelsefrihet, när det gäller praktisk verksamhet. En väl avvägd uppdelning av arbetsuppgifterna mellan landsting och hushållningssällskap kan dock vara nyttig. I varje fall ha ofta slitningar ägt rum mellan de båda institutionerna, om vad som rätteligen borde höra hit eller dit. Naturligtvis bör vid en sådan uppdelning hänsyn tagas till att landstingen med sin beskattningsrätt är den ekonomiskt starkare institutionen.

Såsom jag redan från början framhållit, äro hushållningssällskapen organ för statsförvaltningen beträffande en stor mängd anslag och åtgärder för befrämjande af lantbruket och dess binärningar. Sällskapens vidare utveckling är i stort sett fullständigt beroende av statsmakternas anslag. Behandlingen under fjolårets riksdag av frågan om fördelningen under närmaste åren av statens anslag till hushållningssällskapen visade, huru stridiga meningarna voro och huru osäkra de ekonomiska förhållandena egentligen äro för sällskapen, innan anslagsformerna fullt stadgats. Ett ur alla synpunkter omsorgsfullt överbäggat förslag till framtida fördelningsgrunder av statsanslaget hör likaledes till uppgifterna för den av mig ifrågasatta utredningen.

I omedelbart sammanhang härmed torde även frågan om lämplig gränsreglering beträffande åtskilliga hushållningssällskaps geografiska

verksamhetsområden vara förtjänt att upptagas. Som det nu är, har på ett och annat ställe en uppdelning inom länen skett, som visserligen har hävden men icke den praktiska nyttan och sparsamheten för sig.

Även under förutsättning att hushållningssällskapen för framtiden skulle i huvudsak bibehålla samma organisationssystem som nu, borde i varje fall nya grundstadgar, mera fullständiga och i mera demokratisk riktning gående, utarbetas och dessa normalbestämmelser göras ovillkorligen bindande för sällskapen. Det är sannerligen icke för mycket begärt och ingen dag för tidigt, att statsmakterna taga sig före att närmare pröva organisationsformerna samt bestämma arbetsuppgifter och regler för hushållningssällskapens medels disposition, när dessa i direkta anslag uppbära 2,100,000 kronor årligen samt därutöver som förmedlare eller annorlunda förfoga över och utlämna anslagsbelopp och lånemedel till ansenliga belopp.

Med stöd av vad jag sålunda anfört, får jag härmed vördsamt hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning rörande hushållningssällskapens omorganisation i syfte att giva dem en mera allsidigt representativ sammansättning och göra dem på bästa sätt avpassade att fylla sina uppgifter såsom officiella organ för vissa delar av statens verksamhet för jordbruket och dess binäringar, samt vidtaga de åtgärder, vartill utredningen kan anses bära föranleda.

Stockholm den 25 januari 1915.

Sven Linders.

